

КОМПОЗИТОРСЬКО-ВИКОНАВСЬКА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Тетяна СТРАТАН-АРТИШКОВА (Кіровоград)

У статті розкривається значення композиторсько-виконавської підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва, подається зміст авторського спецкурсу «Музичне мистецтво в контексті художньої культури», спрямованого на розвиток композиторсько-виконавських навичок майбутніх фахівців.

В статье раскрывается значение композиторско-исполнительской подготовки будущего учителя музыкального искусства; раскрывается содержание авторского спецкурса «Музыкальное искусство в контексте художественной культуры», направленного на развитие композиторско-исполнительских навыков будущих специалистов.

Ключові слова: композиторсько-виконавська підготовка, творчі здібності, мистецтво імпровізації, авторський спецкурс, майбутній вчитель музичного мистецтва.

Актуальність проблеми. На сучасному етапі перед мистецькою освітою постає завдання, пов'язане з підготовкою майбутніх учителів мистецтва, здатних до творчої самореалізації і самоствердження в практичній діяльності через різновиди музично-виконавської творчості. Такий підхід потребує оновлення змісту мистецької освіти, створення сприятливих умов у системі професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, котрі водночас мають бути педагогами-музикантами, вчителями-вихователями, методистами, керівниками музичних гуртків і студій, виконавцями, композиторами і митцями й спроможні забезпечити художньо-творчу підготовку підростаючого покоління, благотворно вплинути засобами музичного мистецтва на духовний розвиток молодого покоління. У зв'язку з цим виникає необхідність подальшого вдосконалення й оптимізації процесу мистецького навчання, потреба у введенні в навчальний процес нових дисциплін, спрямованих на розвиток професійно особистісно значущих якостей майбутніх фахівців, їх здатності до композиторсько-виконавської творчості.

Мета статті: розкрити значення композиторсько-виконавської підготовки в процесі професійного становлення майбутніх учителів музичного мистецтва.

Основний зміст статті. Питання розвитку в особистості творчих здібностей порушуються в працях відомих музикознавців, музикантів-педагогів минулого і сучасності: Б.Асаф'єва, Л.Баренбойма, В. Васиної-Гроссман, Н. Ветлугіної, М.Дилецького, М.Леонтовича, М.Лисенка, Л.Мазеля, Е. Месснера, К. Орфа, Л.Ревуцького, М.Римський-Корсакова, І.Способіна, К.Стеценка, С.Танєєва, С.Шипа, Б.Яворського. Відомим є вислів Б.Яворського про те, що основним завданням у процесі виховання дитини є зберігання за ним здібностей творити звуки, цими звуками виражати свої життєві потреби і життєвідчуття, оскільки творчість, якщо вона губить свою безпосередність або зникає, не піддається ні навчанню, ні спрямованості (Л. Баренбойм).

Упродовж всього розвитку музично-педагогічної думки педагоги наголошували про необхідність введення до програм музичних і загальноосвітніх закладів елементу творчості, зокрема й композиторської. Так, проблемі власного творення надавав значну увагу Б.Асаф'єв, стверджуючи, що без виклику творчого інстинкту й виховання творчих навичок музично-просвітницька робота не досягатиме цілі, підкреслюючи цим самим соціальне значення композиторської творчості. Композиторська творчість важлива для формування культури художнього сприйняття особистості, оскільки допомагає досягнути зміст і

процес формотворення, висловити суб'єктивні відчуття й власне ставлення до навколишніх різноманітних явищ засобами музичної виразності. Кожен, хто у будь-якому виді мистецтва створив хоча б частинку свого, зазначав Б.Асаф'єв, буде відчувати, любити і розуміти це мистецтво глибше й органічніше як співучасник у побудові. На думку вченого, творення музики може відбуватися у найпростішій сфері ритмоінтонацій і формотворення («елементарна музика»), оскільки музичне творення не виявляється тільки у творенні «складних музик», воно значно багатообразніше й розгалуженіше, ніж здається [1].

Слушною й актуальною є думка Б.Яворського про те, що *не потрібно робити всіх музикантів композиторами, але необхідно, щоб кожен музикант зміг відтворити мовою свого мистецтва хоча б найпростіше вираження своїх думок... Елемент творчості, підкреслює педагог, повинен увійти в програми всіх курсів, школа повинна вчити не тільки читати те, що написано, а й говорити свої власні слова*. Тому у спеціальних класах цьому вмінню повинні навчати в аспекті майстерності виконання; у класах розвитку музичного слуху й художньої свідомості – різним видам музичного формотворення; у класах слухання музики – вміння слухати не тільки думки інших, а й висловлювати свої власні музичні думки [6, 44].

Великого значення педагоги надавали мистецтву імпровізації (вокальній та інструментальній), підкреслюючи її роль у характеристиці стилю епохи, розкритті уявлень і художньо-стильових рис певної національної художньої культури, вивченні життя народу. Характеризуючи імпровізаційні можливості народних виконавців, Б.Асаф'єв зазначав, що їхня імпровізаційна майстерність виявлялася в «осмисленому відтворенні» мелодій як живої інтонації, її вокальної та інструментальної імпровізації гармонічних, колористичних, мелізматичних своєрідних комплексних звучань, раптових вступів голосів або акордів. Особливого значення в імпровізації надавалося ритму, у котрому відбивалася гостра спостережливість, самостійність, гумор, мрійливість, вдумливість, що у поєднанні з іншими засобами виразності (якнайтоншою нюансировкою, фігураційністю музичних інтонацій) складало підґрунтя для розвитку вищих форм інтонування і художнього мислення. Пов'язуючи мистецтво імпровізації з композиторським мистецтвом, Б.Асаф'єв стверджував у своєму запитанні: «Хіба співак, що веде підголосок у народному хорі й викликає схвалення слухачів ловким «вивертом» голосу або знайденим тут же новим варіантом підголоску, – не «інстинктивний» композитор?» Володіння прийомами народного музикування, зазначає Б.Асаф'єв, інтенсифікація наспіву за допомогою різнохарактерних підголосків, варіювання (колоридування і дімінуїрування) основного мотиву, складання верхніх і

нижніх підголосків, перетворення одноголосної мелодії у двоголосну, використання легкої фігурації, забарвлення мелодії звучанням будь-якого інструменту (балалайка, дудочка тощо), складання мелодії на заданий текст стимулює шлях до творчості, формує вміння музичної імпровізації, що сприяє активізації слуху (В.Генсі, Великобританія), вираженню думок і почуттів про навколишній світ (Дж.Уїлліг, Польща), прагненню самотійно художньо висловитися та індивідуально розв'язати завдання, набути віри у власні «творчі» сили (М.Пшиходзинська-Качичак, США). Важливими є висновки науковців про те, що ці установки, безсумнівно, переносяться на інші аспекти й галузі мислення і діяльності.

У праці Л.Баренбойма «Шлях до музикування» наводиться важлива думка з педагогічного роману Ж.-Ж.Руссо «Еміль, або Про виховання» про те, що *для правильного осягнення музики недостатньо тільки її виконувати, потрібно також вміти її складати; і якщо не навчитися водночас тому й іншому, то не можна її (музику) добре зрозуміти* [2].

Уміння імпровізувати, музикувати, складати власні твори, добирати акомпанемент передбачає високу розвиненість музичних здібностей, виконавського перевтілення, музично-теоретичну грамотність, художню ерудованість, засвідчують високу культуру художнього сприйняття, розвиненість духовних якостей і художньо-проектувальних здібностей, що виявляються в уміннях спроектувати художній образ, перетворити підсвідомі відчуття у звукову форму, виявити самотійність творчого пошуку й оригінальність розв'язання проблеми. У здатності до авторсько-художнього самовияву яскраво виявляється індивідуальність, що пов'язана з підсвідомим досвідом особистості, її внутрішніми відчуттями. Здатність зануритись у власний світ, звернутися до самого себе, втілити внутрішній, суб'єктивний неусвідомлений досвід через конкретні свідомі знання, уміння та навички, свої думки й почуття в музичну форму призводить до самотворення й самовияву особистості [3]. Як зазначають психологи й музикознавці, цей механізм спрацьовує за умов наявності потреби в такій діяльності й можливості її здійснення.

Мистецтво імпровізації та музикування як варіативний потенціал композиторської творчості допомагає глибше зрозуміти закономірності музичної мови, усвідомити виражальну та формоутворювальну функцію засобів музичної виразності (гармонії, мелодії, метро-ритму та ін.). Володіння композиторською та імпровізаційною технікою передбачає розвиненість асоціативно-образного мислення, наявність навичок виконавсько-творчого володіння музичним матеріалом, умінь миттєвого перетворення музичних образів на внутрішні слухові уявлення та їхні реалізації у звучанні голосом або на інструменті; високорозвинений музичний слух; почуття форми, художнього стилю і жанру; знання

метро-ритмічних, інтонаційно-фактурних, структурних стереотипів музичних творів різних стилів; здатність до перетворення наявних у пам'яті музичних образів та вмінь створити на цій основі нові. Творчі методи роботи з формування композиторських умінь та імпровізаційних навичок органічно входять до системи викладання музично-теоретичних дисциплін та музично-виконавських дисциплін як фактор розвитку музичних здібностей, особистісних якостей (креативності, емпатії, здатності до самовияву), художнього смаку, творчої ініціативи й критичного мислення. Важливою ознакою процесу творчого музикування (імпровізація, композиція) є «вплітання» до індивідуального досвіду, аксіологічної сфери виконавця нових смислів, що позитивно впливає на розвиток емоційної культури, викликає потребу в художньому спілкуванні, збагачує особистісно-виконавський досвід, емпатійні якості вчителя музики.

Творча робота з формування композиторської майстерності пов'язана із інтегрованим методом художньо-стильового аналізу, передбачає наявність загальнохудожніх знань, умінь «входження» в семіотичне поле художньої культури, володіння специфікою художніх мов, «інтонаційним словником» епохи, досвідом спілкування з мистецькими творами, «банком емоцій», розуміння жанрово-стильових особливостей композиторських шкіл, окремих митців та їхніх творів, закономірностей мистецтва в усьому його багатстві й різноманітності. У такий спосіб розкривається можливість для авторського самовираження й реалізації особистісно-творчого потенціалу у власному творенні, розвитку здатності до більш тонкого й диференційованого переживання й співпереживання, художнього мислення майбутнього вчителя з високими почуттями й одухотвореними думками [4].

Формуванню навичок композиторсько-виконавської майстерності сприяє авторський спецкурс «Музичне мистецтво в контексті художньої культури», що впроваджений і викладається на II курсі денної форми навчання освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр» мистецького факультету КДПУ ім. В. Винниченка.

Основною метою навчальної дисципліни є поглиблення загальнохудожніх знань, удосконалення здатності до художньо-інтерпретаційного аналізу і синтезу, формування художньої культури як структурного компонента й критерію сформованості композиторсько-виконавської майстерності майбутнього вчителя музичного мистецтва. Програма й зміст спецкурсу «Музичне мистецтво в контексті художньої культури» має також на меті підготувати студентів до навчальної практики з художньої культури.

Завдання спецкурсу:

- сприяти формуванню аксіологічної сфери майбутніх учителів;

- вдосконалити й поглибити поліхудожній розвиток студентів;
- розвинути досвід спілкування з творами різних видів мистецтва;
- надати методичних знань художнього сприйняття-інтерпретації з творами різновидами мистецтва;
- закласти основи високоефективної самостійно-пошукової, творчо-проектувальної діяльності студентів, композиторсько-виконавської майстерності майбутнього педагога-музиканта.

Спецкурс ґрунтується на комплексно-інтеграційній технології навчання, що передбачає використання набутих знань та вмінь з предметів «Історія зарубіжної музики», «Теорія музики», «Гармонія», «Сольфеджіо», «Основний музичний інструмент», «Сольний спів», «Хорове диригування», «Історія України», «Основи інформаційних технологій у комп'ютерному аранжуванні», «Релігієзнавство».

У процесі вивчення спецкурсу студенти повинні оволодіти специфічною базовою термінологією (поняттями «художня епоха», «художня культура», «художнє сприйняття», «художній образ», «емпатія», «рефлексія», «художній стиль», «художній жанр», «художня форма», «інтеграція мистецтв»; набути культурологічних знань з інтеграції різних видів мистецтва в поліхудожньому просторі за головною роллю музичного мистецтва; набути вмінь самостійно здійснювати міжхудожні зв'язки; набути вмінь самостійного аналізу-інтерпретації; набути вмінь критичного мислення, оцінки та самооцінки; оволодіти ефективними прийомами та методами художньо-проектувальної діяльності і композиторсько-виконавської творчості. Зміст спецкурсу спрямовується на розвиток художньої культури як професійно значущої особистісної якості майбутніх фахівців, зокрема загальнохудожньої ерудованості, емпатійності, креативності, здатності до рефлексії, комунікативності, а також самоактуалізації та самовираження через власну композиторсько-виконавську творчість.

Крім того, студенти мають можливість удосконалити культуру міжособистісного спілкування, техніку педагогічної майстерності, професійно значущі особистісні якості, спрямовані на педагогічну діяльність, набути вмінь створювати творчу атмосферу, виявляти мобільність, ініціативність, самостійність, доброзичливість, досягати порозуміння в процесі спільної творчості.

Навчальний матеріал спецкурсу викладається поетапно: I етап – ціннісно-мотиваційний; II етап – творчо-діяльнісний; III етап – творчо-синтезувальний – презентація творчих проектів та авторських музичних композицій.

Ціннісно-мотиваційний етап спрямовується на формування мотиваційної сфери студентів, розкриває значення різновидів мистецтва в духовному розвитку особистості й подальшій педагогічній діяльності,

передбачає опанування й вивчення теоретичного матеріалу з розвитку художньої культури на різних історичних етапах, розкриття інтегрувальних та диференціувальних тенденцій різновидів мистецтва й спрямовується на формування когнітивно-знаннєвої сфери студентів.

Другий етап – творчо-діяльнісний – становлять практичні заняття, які проводяться в другому змістовому модулі. На практичних заняттях використовуються інтерактивні технології навчання, спрямовані на розвиток самостійної творчо-пошукової, дослідницької й композиторсько-виконавської діяльності студентів: індивідуальні – систематичне виконання домашніх творчих робіт, опанування теоретичним матеріалом, аналіз-інтерпретація творів різних видів мистецтва; аналіз та самоаналіз індивідуальних та групових проектів; парні – створення проектів; колективні, групові, комбіновані.

Самостійна робота студентів передбачає: самостійне вивчення та опанування теоретичним матеріалом; виконання творчих домашніх завдань; аналіз-інтерпретацію творів різних видів мистецтва; підготовку й демонстрацію власних художньо-творчих проектів на основі інтеграційного принципу; творення власних музичних композицій.

На третьому – творчо-синтезувальному етапі – студенти складають залік, який проводиться у формі презентації власних творчих проектів та музичних композицій. На цьому етапі використовується метод оцінки та самооцінки, обговорення, критичне судження.

Під час вивчення спецкурсу широко використовуються класичні та високохудожні твори різних видів мистецтва, вітчизняних та зарубіжних композиторів, художників, поетів, театральних діячів, а також зразки української музичної народно-поетичної творчості. Наприкінці курсу студентам надається можливість продемонструвати також власні музичні композиції у різних стилях та жанрах.

При опануванні спецкурсу «Музичне мистецтво в контексті художньої культури» студенти II курсу набувають досвіду спілкування з творами різних видів мистецтва, удосконалюють рівень загальнохудожньої ерудованості, емоційної проникливості, набувають умінь художнього спілкування, оволодівають специфікою композиторської-виконавської підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва, вдосконалюють професійно значущі особиста якості.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Асафьев Б.В. Избранные статьи о музыкальном просвещении и образовании / Б. Асафьев. – М. –Л., 1965, с. 98.
2. Баренбойм Л. Путь к музицированию /Л.Баренбойм. – М. –Л., 1973, 270 с.
3. Маслоу А. Самоактуализация личности и образование / А. Маслоу. – К.; Донецк, 1994. – 216 с.

4. Стратан-Артишкова Т.Б. Музыка в контексті художньої культури: навч. посібник / Т.Стратан-Артишкова. – Кіровоград, 2012. – 310 с.
5. Тарасов Л.М. Музыка в семье муз. – Л., 1985. – 159 с.
6. Б.Яворський. Из истории советского музыкального образования. Сб. материалов и документов 1917 – 1927 гг. Л. – М., «Музыка», 1969, с. 44.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Стратан-Артишкова Тетяна Борисівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри музично-теоретичних та інструментальних дисциплін Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Коло наукових інтересів: композиторсько-виконавська підготовка майбутнього вчителя музичного мистецтва.